

Villa Vallila – místo, kde se dějí zázraky

Tereza Zavadilová

Dům, který před komunistickým zestátněním zachránilo jen finské jméno, slouží dvacet let těm, pro které je fungování ve společnosti z různých důvodů obtížnější. Mladí lidé s hendikepy a jejich asistenti tu tvoří tak trochu jinou rodinu.

Odveře secesní vily se opírá mladík ve svetr. Dívá se zdálky nedůvěřivě, až trochu podezřívavě. Blížím se mu s úsměvem vstříc a zdálky zdravím. On však nehne brvou a dál si mě zamračeně prohlíží. „Dneska mi umřelo jehňátko,“ oznamuje po chvíli, když se ledy prolomí, smutně Pepa – jeden z deseti „villáků“, jak si říkají klienti chráněného bydlení ve Ville Vallile na okraji Červeného Újezdu u středočeských Votic. Žije ve zdejší komunitě lidí se „sníženými adaptačními schopnostmi“ dva roky, poplatí si to z invalidního důchodu a občasného roznášení letáků. „Krmil jsem jehňátko z lahve, když mu uhynula maminka, jedna z našich pěti ovcí, ale nepřežilo – to je holt život,“ dodává zlomeně. Je ale vidět, že se snaží být nad věcí. Větších zklamání už musel unést více.

V útulném společenském sále v přízemí vily mezitím skupina villáků sedí kolem stolu, vypadají spokojeně a klidně. Příjemná domácká atmosféra je nakažlivá. Dva muži hrají vědomostní karetní hru s jednou asistentkou a rozebírají u toho, zda jsou „Čechy větší než Slezsko“, či naopak. Další dívka soustředěně zapisuje cosi barevnými fixy do velké knihy, na které – jak se dozvídám později – pracuje už několik let, jiná sedí v křesle u okna a plete. A do toho vedle v kuchyni za veselého povyku probíhá úklid, je slyšet usilovné drhnutí kartáče o dřevěnou podlahu.

Mladý muž sedící v rohu stolu něco maluje a pak si mě dlouho zvědavě prohlíží. „Ty reliéfy restaurovala moje známá ze Zbraslavi,“ pochlubí se, a mně chvíli trvá, než pochopím, kam míří. Zmínka je tak bezprostřední a na nic předchozího nenavazuje. On tím přitom míní dvojici unikátních děl (plastiky Jak čas nám ryje vrásky a Jak ten čas utíká), která u secesní vile zanechal všestranný a přitom nekonformní umělec, symbolista a mystik František Bílek (1872–1941), rodák z Chýnova, na zakázku tehdejší majitelky. Ve své době přes výjimečné multioborové nadání nebyl umělecky přijat, zvláště v konkurenci slavnějšího Myslbeke. A za první republiky se rozešel i s katolickou církví, načež přestoupil k nově vzniklé národní Církvi československé (dnes Československá církev husitská). Jeho díla dodnes zdobí její modlitebny.

Přijetí, cesta k důstojnosti

Pod složitě znějícím spojením „snížené adaptační schopnosti“ se může skrývat více skutečností. Zdejší klienti z důvodu kombinace různých těžkých hendikepů jen těžko zvládají zcela samostatný život. „Někteří mají problémy s mluvením či komunikací, jiní potřebují pomoci se sebeobsluhou nebo péči o domácnost. A další hůře reagují na nové situace, občas mají problémy s plánováním nebo s rozhodováním. Čím dál častěji se ozývají také rodiče dětí s autismem,“ vyjmenovává Eva Klípková, ředitelka komunitního domu a zakladatelka občanského sdružení Villa Vallila, zatímco mezi řečí naprosto uvolněně a s laskavostí reaguje na otázky villáků z druhé strany stolu. Pokládají je zdánlivě bez kontextu a někdy jeden přes druhého. Přitom je ale cítit, že jejich komunikace má vnitřní řád, který jen já jako cizinec neznám.

„Mnozí vyrostli v sociálně slabém prostředí, pocházejí také z dětských domovů,“ pokračuje Klípková. Na některých se podepsal alkoholismus rodičů či zanedbávání. Ostatně, „fungující“ rodinu má i v dospělém věku už jen pár villáků – většina se o své děti nadále nezajímá. Oproti „zdravým“ lidem jsou přitom villáci zranitelnější a náchylnější k tomu, aby je někdo využíval nebo se na nich obohacoval, například si na jejich jméno půjčil peníze. Zdejší komunita proto nabízí lidem s takovými osudy přijetí, pomáhá jim jít dál a neztratit důstojnost. Více než rok trvající pandemickou dobu prý snášejí obyvatelé až paradoxně dobře, všichni jsou už také po očkování proti covidu. „Jezdili hodně na výlety a chodili na vycházky. Jediné, bez čeho se v nynějších omezeních musejí obejít, jsou návštěvy,“ říká Klípková.

Nenaplnili očekávání rodičů

Chráněné bydlení ve vile, která je od roku 1994 národní kulturní památkou, před dvaceti lety Eva Klípková nastartovala s manželem Miroslavem. V dubnu 2001 komunitní dům oficiálně otevřeli a nastěhovali se sem první dva klienti. A spolu s nimi dva dobrovolníci, →

→ kteří jim pomáhali. Službu zakladatelé opřeli o duchovní principy komunity Archa, založené Jeanem Vanierem († 2019) roku 1964 ve Francii (L'Arche). Druhý komunitní dům v Česku, Archa Benediktus, funguje v Chotěboři na Vysočině.

Největší bolestí dětí s postižením, jak říkával Jean Vanier, je to, že nenaplňují očekávání svých rodičů. „Ale i životy s nedostatky jsou cenné. Problém je v tom, že když se tito lidé snaží fungovat samostatně, jsou někdy zcela ztraceni,“ potvrzuje Klípková, která stejně jako její muž nabrala letité zkušenosti v práci s hendikepovanými lidmi nejprve v Jedličkově ústavu a poté v Základní škole speciální v Praze, kterou nyní vede. „Lidé s postižením byli všude kolem nás – také švagr má Downův syndrom. Věděla jsem, jaký je to obrovský rozdíl – žít v ústavu oproti chráněnému bydlení. Snili jsme, že založíme komunitní dům,“ vzpomíná.

Jejich sen získal jasnější obrysy, když se v roce 1992 v Kloboukách u Brna poprvé setkali se zmíněným Vanierem osobně. Tehdy pro české publikum poprvé hovořil o komunitách, ve kterých žijí lidé s postižením spolu se zdravými, jejich asistenty. To byl zcela nový model, který se u nás dosud neprovozoval. Klípkovi čtyři roky nato založili sdružení Villa Vallila zacílené na komunitní spolubydlení. A po mnoha letech práce byla vila v roce 2018 oficiálně přijata do mezinárodní Archy.

Zakonzervovaný poklad

Dům v havarijním stavu v Červeném Újezdě koncem devadesátých let Klípkovi odkoupili relativně levně, jeho hodnota byla po půlstoletí chátrání a doslova „zakonzervování“ minimální a zájem o něj nulový. Na projekt si našetřili, peníze získali také z drobných darů, bez jakýchkoliv grantových podpory. A tak je tomu, jen s malými výjimkami, dodnes – provoz stojí na množství malých donátorů.

„Na této cestě se událo mnoho zázraků,“ popisuje začátky Klípková. Dům za minulého režimu ušel nejhoršímu osudu: díky tomu, že posledním vlastníkem byla dcera uhlobaronů Růžena, provdaná za finského diplomata Olliho Juhaniho Vallilu (odtud jméno vily), jej před komunistickým zestátněním ochránila diplomatická imunita. Vilu nechala počátkem minulého století vystavět Adéla (Adelayda) Heintschelová, původem napůl Peruánka a majitelka velkých kávových plantáží v Brazílii, provdaná v Rakousko-Uhersku za textilního továrníka Eduarda Heintschela. Jak uvádí František Kožíšek, předseda Společnosti Františka Bílka, majitelka brzy ovdověla a koncem první světové války se odstěhovala do Vídně. Dům od ní roku 1917 koupil Jan Hájek, který chtěl ve zdejší kraji podnikat s ledem. Než však byla stavba ledárny dokončena, přišel na svět vynález suchého umělého ledu. Kvůli nastalé hospodářské krizi musel tedy roku 1933 objekt i on prodat, a to právě rodičům zmíněné Růženy. Její otec, vrchní báňský inženýr a ředitel dolů na Kladně Štěpán Tvrdek, a matka, také Růžena, dcera majitele dolů v Ostravě a předsedkyně Sdružení akademicky vzdělaných žen v Čechách, vilu užívali jako letní sídlo.

Po komunistickém převzetí moci v osmačtyřicátém roce celá rodina postupně z Československa odešla. Tvrdek stihl dům v roce 1950 ještě věnovat dceři Růžence, tehdy už provdané za pana Vallilu (čímž získala i finský diplomatický pas). Mladí Vallilovi se krátce nato z republiky vystěhovali. Později se rozvedli a Růžena s dětmi zamířila do Spojených států, kde i dožila. Zemřela jen pár měsíců před sametovou revolucí.

Po převratu Klípkovi kontaktovali dceru paní Růženy Marju. S tou několik let domlouvali prodej domu, až se to v roce 1998 podařilo. „Dům celá ta léta čekal na oživení,“ líčí Klípková. Byl plný výtvarných s motivy důlního řemesla, přilbic a našla se zde i socha sv. Barbory,

patronky horníků. Snad jej před devastací ochránila cedulka za oknem s nápisem „pod záštitou finského velvyslanectví“. Paní Marja pak vlast svých předků v devadesátých letech několikrát navštívila. „Byla dojatá, že jsme jí takto pomohli objevit kořeny,“ dodává Klípková.

Co vše mohou dokázat

Spolu s villáky působí v komunitním domě šest asistentů. Všichni společně pečují o chod domácnosti, střídají se při úklidu i v kuchyni. Venkovní pozemek o 1,5 hektaru umožňuje zahradičit, pečovat o slepice a o zmíněné ovce nebo pracovat se dřevem. Ve sklepě si dokonce vyrábějí vlastní mošty a v prostorném podkroví hrají divadlo. K vile patří ještě menší budova, bývalé kanceláře JZD. Nyní jsou zde dvě garsonky pro „tréninkové“ samostatné bydlení. V jedné z nich bydlí Roman, který pracuje v benešovské nemocnici, kde rozváží jídlo. Veselý mladý muž v červené kombiněze je dokonce schopný manuálně pracovat i po dvanáctihodinové směně ve špitále a v garsonce mi hrdě ukazuje nové činky, které si koupil na posilování. K bytům přiléhá terapeutická dílna, ve které villáci vyrábějí drobné předměty, zpracovávají látky a ovčí vlnu nebo renovují staré židle. Tím vším posilují své pracovní dovednosti.

Dům nejen poskytuje službu chráněného bydlení, ale především vytváří společenství, ve kterém se mohou lidé s hendikepy rozvíjet a poznávat, co vše by mohli v životě dokázat. Nedávno se třeba jedna dívka, která dříve stejně jako Roman bydlela v tréninkové garsonce, odstěhovala do soukromého podnájmu v nedalekém městečku. „Je tam spokojená. Potřebovala jen trochu namotivovat. Ještě před pandemií totiž pracovala v hotelu v kuchyni a v lockdownu o práci přišla. A dokonce se i vrací a pracuje nadále v naší dílně. Všichni jsme moc rádi, protože je velmi šikovná,“ vysvětluje Klípková. „Každý člověk je jedinečný a tuto jedinečnost se učíme rozpoznávat a přijímat. Tito lidé nejsou omyl přírody, svou slabost mohou přeměnit v sílu a hodnotu,“ uvažuje Klípková na základě i mnohých dalších zkušeností, které načerpala v komunitách Archa ve Francii, Velké Británii, Slovinsku či Polsku. „Jsem přesvědčená, že žít v komunitě umožňuje plně přijetí člověka a ten je pak schopen žít v pozitivních vztazích, řešit konflikty, odpustit křivdy a přijímat ostatní,“ zamýšlí se. „Konkrétně tady u nás, když třeba někdo chybí, hned se po něm všichni ptají, zajímají se jeden o druhého, ptají se, jak se kdo má,“ přibližuje.

Skvěle sem zapadli

Pro českou veřejnost bývá často problém lidi s hendikepy v blízkosti svého bydliště přijmout, přičemž nejsou výjimkou ani protesty. Zde ale okolí reagovalo od počátku dokonce velmi pozitivně. „Vycházíme s nimi dobře. Jsem opravdu rád, že tu jsou, protože ať jsou jakýkoliv, tak mezi místní občany skvěle zapadli. Jsme jedna vesnice,“ hodnotí situaci zdejší starosta Miroslav Dohnal. „Na podzim nám pomáhají hrabat listí nebo i jindy během roku s drobnými sezónními pracemi,“ dodává. Výhodou podle něj bylo, že o rodině Klípkových a jejich zájmu místní obyvatelé dlouhodobě věděli. „Měli zde chalupu a všichni jsme je znali,“ potvrzuje starosta. K dobrým vztahům přispívá i to, že vila je situovaná na kraji obce, a život vesnice tak nijak nenarušuje. Malá obec je navíc sociálně přehledná a villáci mohou snadno využívat veřejná místa – poštu, obchod, obecní úřad nebo nádraží – a tím trénovat i dovednosti sociální. A každý rok se vila též otvírá sousedům i lidem z okolí, když pořádá zahradní slavnosti nebo adventní koncerty. Provozuje také malou „knihárnu“, což je útulná místnůstka vedle bývalé zemědělské váhy.

Eva Klípková (pátá zprava): „Ve vile nám jde o to, aby tu lidé spolu uměli žít a naplňovali tak základní lidskou výzvu – dokázat v tomto světě vést dobrý život.“

Villáci se účastní i života místní farnosti kolem kostela sv. Matouše. Nechodí tam třeba pravidelně, ale modlí se – jak říkají – rádi. A někteří z nich dokonce ministrují. „Každý má v tomto ohledu naprostou svobodu, někdo chodí rád do kostela, někdo se rád modlí večer při svíčke. A jsou schopni modlit se za sebe navzájem, pamatují si bolesti a problémy druhých a v modlitbě je často připomínají,“ přibližuje Klípková. „A věřím, že jejich modlitby jsou vyslyšeny.“

Dovedli ho do Božího království

Na dílo Archy Jeana Vaniera padl loni (necelý rok po jeho smrti) stín, když vyšlo najevo, že zakladatel nejspíš dlouhá léta sexuálně zneužíval několik žen, které s ním v Arše spolupracovaly. „Námi to tolik neotrášlo, ale pro komunity, které mu byly blíží, to možná bylo těžké,“ říká Klípková. Archa se k obviněním, která se objevovala už dříve v souvislosti s celosvětovým hnutím MeToo v roce 2017, postavila čelem a nechala je interně prošetřit. Výsledky zveřejnila v únoru 2020 a vydala i pokyny, jak o smutných zjištěních v lokálních komunitách mluvit. O tom, že se Vanierův případ prošetřuje, mluvili členové týmu Villy Vallila otevřeně i s jejími klienty.

Vanier, který roku 2015 získal Templetonovu cenu – „nobelovku“ za duchovní úsilí – byl za své celoživotní dílo nominován také na Nobelovu cenu skutečnou. „Jsem přesvědčená, že lidé s postižením ho dovedli do Božího království,“ tvrdí Klípková, aniž by případný podíl viny na zmiňovaných případech popírala. „Osobně si myslím, že zde sehrála roli lidská slabost. Měl velkou duchovní převahu. A bylo dost nápadné, že mu bylo nablízku tolik svobodných a službě zcela zasvěcených žen,“ líčí Klípková. Vanier však nikdy nesložil žádné celibátní sliby. Proto zůstává otevřená i možnost, že vztahy se zmíněnými ženami byly konsenzuální. „Naštěstí nemusíme být soudci. Jisté ale je, že nikdy nezneužíval lidi s postižením, i když i takové zvěsti se po odhalení v médiích objevily,“ zdůrazňuje.

Celé dílo Villy Vallila považuje spoluzakladatelka za „zápas o dobro“. „Ve vile nám jde o to, aby tu lidé spolu uměli žít a naplňovali tak základní lidskou výzvu – dokázat v tomto světě vést dobrý život. Když sem kdysi přijela jedna polská koordinátorka hnutí Archa, řekla nám, že tato vila je místem, kde člověk může potkat Boha. A to je nakonec hlavní poslání Archy,“ uzavírá Klípková.

Tereza Zavadilová

Autorka, redaktorka Katolického týdeníku působí na Fakultě sociálních věd UK.